

Bogactwo
polszczyzny
w świetle jej historii

Tom 7

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3747

Bogactwo
polszczyzny
w świetle jej historii

Tom 7

redakcja naukowa
WIOLETTA WILCZEK

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
BOŻENA WITOSZ / MIROŚŁAWA SIUCIAK

Recenzent
JOLANTA MIGDAŁ

Spis treści

Wprowadzenie
(WIOLETTA WILCZEK)

9

Część pierwsza
Język a słowo

DOROTA HAMERLOK
Etymologia i rozwój semantyczny leksemu *ciec*

15

MAŁGORZATA BROSZKO
Z dwóch następny wtóruje pośledniemu – analiza historycznojęzykowa
wybranych leksemów wyrażających w polszczyźnie następstwo

28

MARIA ZAJĄC
Terminologia w tekstach naukowych z zakresu językoznawstwa
na przełomie XIX i XX wieku

41

BEATA KISZKA
Buicki, Royce'y i Hispany – o nazwach własnych w twórczości
Juliana Tuwima

54

ALICJA BRONDER, MAGDALENA WOJTYKA
Łód mycki po zoki – zarys pola nazw ubioru w gwarze śląskiej
 69

Część druga
 Język a tekst

MARTA SIWIŃSKA
 Od łaciny do polszczyzny. *Passio Christi* Jakuba z Vitry
 w *Rozmyślaniu przemyskim*
 85

MATEUSZ KUCAB
 Wybrane zagadnienia języka Jana Andrzeja Morsztyna
 100

ALEKSANDRA SOBOTA
 „Dobrowolne cudzoziemczenie” – o perswazyjnym charakterze uwag
 na temat (nauczania) języków obcych w felietonistyce Bolesława Prusa
 114

BARTŁOMIEJ MACIEJEWSKI
 Obraz rodziny żydowskiej w piosence *Mein jidisze mame*
 129

WIOLETTA WILCZEK
 Językowe wyznaczniki kształtowania relacji pracodawca – pracownik
 w prasie zakładowej (na podstawie czasopisma „Echo Chełmka”)
 144

Część trzecia
 Język a ortografia

ALEKSANDRA MÓL
 Problem skrótowców a przepisy ortograficzne. Reforma pisowni
 z 1956 roku
 163

MAŁGORZATA GRZONKA	
Wątpliwości pisowniane Polaków na tle przemian ortograficznych - analiza porad językowych	
	177

Wprowadzenie

Dnia 9 listopada 2016 roku odbyła się siódma ogólnopolska konferencja z cyklu „Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii”. Młodzi językoznawcy (studenci, doktoranci i doktorzy do 35. roku życia) przedstawili różnorodne zagadnienia historycznojęzykowe będące przedmiotem ożywionej i inspirującej dyskusji prelegentów oraz słuchaczy. W konferencji wzięli udział przedstawiciele kilku ośrodków naukowych w Polsce.

Konferencja „Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii” odbywa się cyklicznie co dwa lata (począwszy od 2004 roku) w Instytucie Języka Polskiego im. Ireny Bajerowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Głównym organizatorem wydarzenia jest Sekcja Historycznojęzykowa Studenckiego Koła Naukowego Językoznawców związana z Zakładem Historii Języka Polskiego. Trwałym efektem katowickich spotkań młodych badaczy jest sześć tomów pokonferencyjnych¹, opublikowanych nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego. Niniejszy tom, prócz zaprezentowanych

¹ Referaty wygłoszone podczas sześciu wcześniejszych spotkań – kolejno w latach 2004, 2006, 2008, 2010, 2012 i 2014 – złożyły się na sześć tomów, o tożsamym z nazwą konferencji tytule; publikacje ukazały się w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego: *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii* (T. 1. Red. K. Kleszczowa, A. Rejter. Katowice 2006; T. 2. Red. K. Kleszczowa, A. Rejter. Katowice 2008; T. 3. Red. A. Rejter. Katowice 2010; T. 4. Red. J. Przyklenk, A. Rejter. Katowice 2012; T. 5. Red. J. Przyklenk. Katowice 2014; T. 6. Red. J. Przyklenk, W. Wilczek. Katowice 2016).

podczas konferencji tekstów, zawiera także kilka artykułów studentów katowickiej uczelni, zainteresowanych zagadnieniami diachronicznymi.

Pierwsza część – *Język a słowo* – gromadzi teksty dotyczące leksyki. Rozważania rozpoczyna artykuł obrazujący rozwój semantyczny czasownika *ciec* na gruncie języka polskiego. Autorka na podstawie materiału leksykograficznego zaprezentowała także ewolucję rdzenia prasłowiańskiego **tek-* w różnych językach indoeuropejskich. Drugi z tekstów dotyczy leksemów wyrażających w polszczyźnie następstwo, np. *następny, kolejny, pośledni, drugi i wtóry*. Na bazie słowników zaobserwowano zmiany semantyczne, etymologię leksemów oraz profilowanie znaczeń. Zagadnieniem przewodnim następnej pracy stała się terminologia stosowana w tekstach naukowych z zakresu językoznawstwa na przełomie XIX i XX wieku. Analiza objęła także sposób wprowadzania nazw oraz wskazała tendencje w rozwoju słownictwa nacechowanego w dawnych publikacjach naukowych. Autorka kolejnego artykułu dokonała przeglądu nazw własnych (przede wszystkim chrematonimów) w twórczości Juliana Tuwima. Poczynione obserwacje pozwoliły wysnuć wnioski na temat krytycznego sposobu postrzegania rzeczywistości przez poetę, nakierowanego na rozwój cywilizacji i techniki. Tę część analiz zamyka tekst poświęcony zarysowi pola nazw ubioru w dialekcie śląskim. W artykule omówiono nazwy dawne i współczesne, występujące w słownikach lub funkcjonujące w uzusie, co pozwoliło ukazać rozwój śląskiej leksyki oraz zależności między językiem a czynnikami pozajęzykowymi.

Na drugą część – *Język a tekst* – złożyło się pięć prac, których autorzy w swoich naukowych rozważaniach skupili się na dawnych tekstach. W pierwszym z nich poddano oglądowi badawczemu *Rozmyślanie przemyskie*, porównując je z jednym z prawdopodobnych źródeł części pasyjnej apokryfu, czyli *Passio Christi et opera Christi* Jakuba z Vitry. Zestawienie polskiego przekładu tekstu z łacińskimi źródłami ukazało schematy tłumaczeniowe oraz elementy specyficzne dla źródła lub całości dzieła. Kolejny z artykułów dotyczy polszczyzny Jana Andrzeja Morsztyna, ze

szczególnym uwzględnieniem cyklu pasyjnego *Na Wielki Piątek*. Przedmiotem opisu uczyniono składnię, semantykę i stylistykę poszczególnych utworów, co wskazało na bogactwo językowe poety. Centrum zainteresowania autorki kolejnego artykułu była perswazyjność w felietonistyce Bolesława Prusa dotyczącej zagadnienia nauczania języków obcych. Analiza konstrukcji poszczególnych felietonów oraz zastosowanej w nich argumentacji zdecydowała o sile oddziaływania komunikatu i możliwości kształtowania poglądów na temat cudzoziemszczyzny. Punktem wyjścia dla kolejnych rozważań była piosenka *Mein jidysze mame*, która posłużyła do prezentacji obrazu rodziny żydowskiej. Przeprowadzona analiza tekstu, wzbogacona o tło historyczno-muzyczne i kulturowe, ukazała wieloaspektową więź matki z synem. W następnym artykule oglądowi poddano językowe wyznaczniki relacji między pracodawcą a pracownikiem w prasie zakładowej. Materiałem badawczym było czasopismo „Echo Chełmka”, a analiza wykazała perswazyjny charakter leksyki, środków stylistycznych czy samej zawartości tematycznej gazety.

W trzeciej części – *Język a ortografia* – znalazły się dwa artykuły podejmujące zagadnienie poprawności ortograficznej i językowej. Autorka pierwszego z tekstów przeanalizowała kwestię skrótowców w świetle reformy ortograficznej z 1956 roku. Materiał badawczy stanowiły wybrane numery „Dziennika Polskiego”, wydane przed reformą i po niej. Analiza porównawcza wykazała problemy zapisu skrótowców skonfrontowane z obowiązującą regulacją. Ostatni artykuł tej części przedstawia wątpliwości pisowniane Polaków nadsyłane do poradni językowych (w latach 1958–1967 oraz na początku XXI wieku). Porównanie dwóch źródeł zróżnicowanych czasowo pozwoliło ukazać trwałość lub zmienność problemów językowych w kontekście obowiązujących reguł ortograficznych.

Kolejna, siódma już odsłona konferencji udowodniła, że językoznawstwo historyczne jest dyscypliną interesującą dla młodych badaczy języka, o czym świadczy rozpiętość czasowa i tematyczna zamieszczonych w tomie tekstów. Dociekliwość badawcza oraz niesłabnące zainteresowanie dotychczasowymi edycjami konfe-

rencji pozwalają przypuszczać, że Katowice ponownie staną się miejscem językowej podróży w przeszłość.

Wioletta Wilczek

Redaktor
ANNA PIWOWARCZYK

Projektant okładki
PAULINA DUBIEL

Redaktor techniczny
MAŁGORZATA PLEŚNIAR

Korektor
MALWINA KACZOR

Łamanie
BARBARA WILK

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3411-0
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3412-7
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,0. Ark. wyd. 10,5.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin